

לשון הטוב: יש דבר כזה?

חכמינו הבינו את הצרעת לא כמחלה אלא כחשיפה פומבית ניסית של חטא לשון הרע. היהדות היא עיון מתמשך בכוחן של מילים לרפא או לרסק, לתקן או להרוס. כשם שאלוהים ברא את העולם באמצעות מילים, הוא נתן לנו כוח ליצור ולהרוס, באמצעות מילים, מערכות יחסים.

חכמינו אמרו הרבה על לשון הרע, אך כמעט ולא אמרו דבר על מקבילו, לשון הטוב. אין ביטוי כזה בתלמוד הבבלי ובתלמוד הירושלמי. הוא מופיע רק בשני מדרשים, ושם הוא מציין מתן שבחים לאל. אבל לשון הרע איננו דיבורים רעים על הקב"ה. הביטוי הזה מציין דיבורים רעים על אנשים. ואם חטא הוא לדבר סרה באנשים, האם אין מצווה לדבר באנשים טובות? אני חושב שיש. וכדי להראות זאת, אקח אתכם ברשותכם למסע בין מקורות.

המשנה במסכת אבות (ב, ח) מספרת:

חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערך.

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

הוא היה מונה שבחן. רבי אליעזר בן הורקנוס, בור סוד שאינו מאבד טפה. רבי יהושע בן חנניה, אשרי יולדתו. רבי יוסי הכהן, חסיד. רבי שמעון בן נתנאל, ירא חטא. ורבי אלעזר בן ערך, כמעין המתגבר.

מנהגו זה של רבן יוחנן לספר בשבחם של תלמידיו נראה כעומד בסתירה לעיקרון תלמודי:

תני רב דימי אחוה דרב [=אחיו של רב] ספרא: לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו.¹

איך מגיע הדבר לידי רעה? רש"י מציע בפירושו לגמרא שם שני הסברים. כאשר אדם מספר "יותר מדי" בשבחו של משהו, הוא ינסה לאזן את דבריו, ויוסיף דברי גנאי; או שאחרים יעשו זאת, ובתגובה לשבח המופלג ידברו סרה במושא. בעיני רש"י, השיקול המכריע הוא השאלה אם השבח מוצדק, מדויק ונכון - או מופרז. ושבח מופרז אסור לתת. נראה אם כך שרבן יוחנן בן זכאי נזהר שלא להגזים.

הרמב"ם רואה את הדברים אחרת. הוא כותב: "המספר בטובת חברו בפני שונאיו - הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להם שיספרו בגנותו".² לפי הרמב"ם השאלה איננה אם השבח הוא מתון או מוגזם, אלא ההקשר שבו הוא נאמר. מותר לומר דברי שבח על אדם באוזני חבריו. אבל אסור לאומרם בין שונאיו ומבקשי רעתו. המחמאות פועלות כפרובוקציה, והתוצאות קשות.

האם אלו רק שתי דעות, או שיש בשורש השוני הזה דבר-מה עמוק יותר? סוגיה מפורסמת בגמרא דנה בשאלה איך נכון לשיר את שבחיה של כלה בחתונתה:

תנו רבנן, כיצד מרקדין לפני הכלה? בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא. ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה. אמרו להן בית שמאי לבית הלל: הרי שהיתה חגיגת או סומא, אומרים לה כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה "מְדַבֵּר שֶׁקָרַתְּחֶק" (שמות כג, ז). אמרו להם בית הלל לבית שמאי, לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו? הני אומר, ישבחנו בעיניו.

המחלוקת כאן אינה רק עניין של מזג – בית שמאי הקפדנים לעומת בית הלל הנוחים לבריות. יש כאן שתי תפיסות על טבע השפה. תלמידי בית שמאי חושבים על השפה כדרך ליצור היגדים, היכולים להיות אמיתיים או כוזבים. ואילו תלמידי בית הלל רואים את השפה כיותר מכך. אפשר להשתמש בשפה כדי לעודד, להביע הזדהות, להניע ולעודד השראה. ואפשר גם להשתמש בה כדי להניא, לבזות, לבקר ולדכא. השפה לא רק מעבירה מידע. היא מעבירה רגש. היא יוצרת מצב רוח, או מפסיקה אותו. השימוש הרגיש בשפה כרוך באינטליגנציה חברתית ורגשית. השפה, כאבחנתו המפורסמת של ג'ון ל' אוסטין, יכולה להיות פּרפורמטיבית, כלומר מחוללת מציאות, כשם שהיא יכולה להיות אינפורמטיבית, מעבירה מידע.³

הדיון בין בית שמאי ובית הלל דומה למחלוקת בין רמב"ם ורש"י. לדעת רש"י, ולדעת בית שמאי, שאלת המפתח לגבי דיבור בשבחו של אדם היא – האם זו אמת או גזמה? ואילו לפי הרמב"ם, וכמוהו גם לפי בית הלל, השאלה היא – מהו ההקשר?

האם הדברים נאמרים באוזני אויביו של אדם או אוהביו? האם הם יעוררו חמימות והוקרה, או קנאה ותרעומת?

אפשר לצעוד צעד נוסף, ולומר שהמחלוקת בין רש"י לרמב"ם על שבחים קשורה במחלוקת על מהותה של מצוות "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח). רש"י מבאר מצווה זו ברוח "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך".⁴ ואילו לפי הרמב"ם המצווה כוללת את החובה לספר בשבחו של החבר.⁵ מסתבר שרש"י רואה את אמירת דברי השבח על הרע כאפשרות, ואילו בעיני הרמב"ם זו חובה, חלק מהמצווה לאהוב אותו.

עכשיו נוכל לענות על שאלה שצריכים היינו לשאול מלכתחילה על המשנה במסכת אבות בעניין רבן יוחנן ודברי השבח שלו על תלמידיו. מסכת אבות עוסקת במוסר ובכללי התנהגות, לא בהיסטוריה או בביוגרפיה. למה אם כן היא מספרת לנו על רבן יוחנן ותלמידיו? הרי אלו עובדות, לא ערכים; פיסת מידע ולא מדריך לחיים.

אבל עכשיו אנו יכולים להבין שהמשנה משמיעה לנו לקח מוסרי. במשנה הראשונה במסכת אבות, בין שלושת הדברים שאנשי כנסת הגדולה היו אומרים מופיע הכלל "וְהֶעֱמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה". אבל איך מעמיד לו אדם תלמידים? איך לעודד אנשים להיעשות למה שהם יכולים להיעשות, להגיע למיצוי מלוא הפוטנציאל הטמון בהם? התשובה: לעשות כמו רבן יוחנן בן זכאי, ששיבח את תלמידיו והצביע על נקודות החוזק של כל אחד מהם.

הוא לא החניף להם. הוא הנחה אותם להבחין בכישרונותיהם הייחודיים. אליעזר בן הורקנוס, "בוֹר סוֹד שאינו מאבד טיפה", לא היה יצירתי במיוחד אבל היה לו זיכרון מרשים – יתרון רב

סביב שולחן השבת

- נסו להיזכר בדמויות מן התנ"ך שהשתמשו בלשון הטוב כדי לרומם ולהצמיח את זולתם.
- איך השפיעו עליכם מילים שאנשים אמרו לכם? האם הן כיוונו את הבחירות שלכם לטובה?
- איזה דבר אתם יכולים לומר לאדם קרוב אליכם, שיעזור לו לצמוח?

חשיבות בתקופה שלפני העלאת התורה שבעל פה על הכתב. אלעזר בן ערך, "מעייין המתגבר", היה יצירתי, אבל נזקק למים המחלחלים בהרים שיזינו אותו (לימים הוא נפרד מחבריו ועבר למקום אחר, ונאמר עליו ששכח את כל אשר למד).

רבן יוחנן בן-זכאי דגל בעמדה שזיהינו עם בית הלל ועם הרמב"ם. הוא השתמש בשבחים פחות כדי לתאר ויותר כדי להניע. וזהו לשון הטוב. לשון הרע מצמצם אותנו; לשון הטוב עוזר לנו לגדול. לשון הרע משפיל אנשים, ולשון הטוב מרומם אותם. דברי שבח ממוקדים ומכוונים למטרה, המסתמכים על שיפוט מושכל של נקודות חוזקה אישיות, ונשענים על אמונה באנשים ובפוטנציאל שלהם - בכוחם להפוך מורים ותלמידיהם לגדולים מכפי שהיו בלעדיהם. זה הדבר שמלמדנו רבן יוחנן בן זכאי.

יש דבר כזה לשון הטוב, אם כן. לפי הרמב"ם הוא חלק ממצוות "ואהבת לרעך כמוך". לפי מסכת אבות זו אחת הדרכים להעמיד "תלמידים הרבה". לשון הטוב הוא בונה כשם שלשון הרע הוא הרסני.

ראיית הטוב באנשים, והצבעה עליו באוזניהם בדרך שתעזור לכל הטוב הטמון בהם להתממש, היא מנוף לצמיחתם האישית. ואם כך, עלינו לשבח לא רק את ה'. עלינו לשבח גם אנשים.

- 1 ערכין טז ע"א.
- 2 משנה תורה, הלכות דעות ז, ד.
- 3 ג' ל' אוסטין, איך עושים דברים עם מילים, מאנגלית: גיא אלגת, תל-אביב: רסלינג, 2006.
- 4 רש"י לסנהדרין פד ע"ב.
- 5 משנה תורה, הלכות דעות ו, ג.